

Nr 172

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i lagen den 9 juni 1967 (nr 537) angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag; given Stockholms slott den 10 november 1967.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändring i lagen den 9 juni 1967 (nr 537) angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag.

GUSTAF ADOLF

Herman Kling

Propositionens huvudsakliga innehåll

Enligt bestämmelser i aktiebolagslagen är aktiebolag skyldigt att avsätta viss del av sin vinst till reservfond eller skuldregleringsfond, när bolagets skulder överstiger summan av aktiekapitalet och de bäge fonderna. I propositionen föreslås att bolaget vid tillämpningen av dessa bestämmelser inte behöver räkna in bland skulderna belopp, som redovisas i balansräkningen under rubriken Avsatt till pensioner, i den mån beloppet täcks av kreditförsäkring.

Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 9 juni 1967 (nr 537) angående ändring i lagen
den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag

Härigenom förordnas, att lagen den 9 juni 1967 angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)¹

(Föreslagen lydelse)

72 §.

2 mom. Vid tillämpning ————— mot totalförlust.

Har för ————— bland skulderna.

Belopp, som upptagits under rubriken Avsatt till pensioner, räknas icke heller som skuld i den mån det överstiger det belopp, under vilket posten jämlikt 7 § första stycket lagen den 9 juni 1967 (nr 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m. icke får nedbringas.

Belopp, som upptagits under rubriken Avsatt till pensioner, räknas icke heller som skuld i den mån det överstiger det belopp, under vilket posten jämlikt 7 § första stycket lagen den 9 juni 1967 (nr 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m. icke får nedbringas, eller i den mån det täckes av kreditförsäkring hos svensk försäkringsanstalt eller utländsk försäkringsanstalt som har rätt att driva försäkringsrörelse här i riket.

Där förskott ————— är tillverkat.

¹ Härmed avses lydelsen enligt 1967:537, som träder i kraft den 1 mars 1968.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 13 oktober 1967.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, KLING, JOHANSSON, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändring av konsolideringsreglerna i 72 § aktiebolagslagen* och anför.

Inledning

Aktiebolag är skyldigt att avsätta viss del av årsvinsten till en reservfond. Avsättningskyldigheten består tills fonden motsvarar minst en femtedel av aktiekapitalet. Även därefter måste bolaget under vissa förutsättningar reservera en del av årsvinsten till reservfonden eller en särskild skuldregleringsfond. Denna skyldighet är beroende av förhållandet mellan bolagets skulder, å ena sidan, och summan av aktiekapitalet, reservfonden och skuldregleringsfonden, å andra sidan. Närmare bestämmelser härom finns i 72 § lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag.

I skrivelse den 6 april 1965 har Sveriges industriförbund hemställt om vissa ändringar i aktiebolagslagen. I framställningen har förbundet bl. a. kritiserat lagens bestämmelser om reservfond och skuldregleringsfond och därvid framhållit bl. a., att det synes omotiverat att skulder till pensionsstiftelser, som avser kreditförsäkrade pensionsåtaganden, skall behöva beaktas vid tillämpningen av dessa bestämmelser.

Aktiebolagslagstiftningen överses f. n. av särskild sakkunnig, som bedriver sitt arbete i nordiskt samarbete (aktiebolagsutredningen; sakkunnig professor emeritus Håkan Nial; direktiv se 1961 års riksdagsberättelse I Ju 39). Innan resultatet av utredningsarbetet föreligger, bör inte några mer betydande ändringar genomföras i den svenska aktiebolagslagstiftningen. Den rättsliga behandlingen av aktiebolags pensionsskulder aktualiseras emellertid genom den av årets riksdag antagna lagen den 9 juni 1967 (nr 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m., vilken träder i kraft den 1 mars 1968 (prop. 1967: 83, L¹U 38, rskr 292). Inom justitiedepartementet har därför upprättats en promemoria med förslag till särskilda regler rörande

tillämpningen av fonderingsbestämmelserna i aktiebolagslagen i fråga om pensionsskulder (Stencil Ju 1967: 3).

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av bankinspektionen, kommerskollegium, patent- och registreringsverket, aktiebolagsutredningen, Sveriges advokatsamfund, Föreningen auktoriserade revisorer, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges industriförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges grossistförbund, Svensk industriförening, Svenska företagens riksförbund, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Sveriges akademikers centralorganisation (SACO). Kommerskollegium har bifogat yttranden från samtliga handelskamrar utom Smålands och Blekinge handelskammare. Svenska bankföreningen, Sveriges industriförbund, Svenska arbetsgivareföreningen samt Stockholms och Gotlands handelskamrar har avgett gemensamt yttrande genom särskilda delegerade, i fortsättningen be-tecknade delegationen.

Gällande bestämmelser m. m.

Aktiebolagslagens fonderingsregler. Enligt 73 § 1 mom. aktiebolagslagen får aktiebolag inte annat än i samband med nedsättning av aktiekapitalet betala ut andra medel till aktieägarna än den vinst som föreligger enligt fastställd balansräkning för senaste räkenskapsåret. Rätten att dela ut årsvinsten är emellertid inte obegränsad utan inskränks genom bestämmelserna om reservfond och skuldregleringsfond i 71 och 72 §§.

Enligt 71 § skall minst 10 % av den vinst som återstår efter avdrag för vad som går åt för att täcka förefintlig förlust från föregående år avsättas till reservfond. Avsättningarna skall fortsätta tills fonden har uppnått ett belopp som motsvarar 20 % av aktiekapitalet eller det högre belopp som kan vara föreskrivet i bolagsordningen. Om fonden sedermera går ned under detta belopp skall nya avsättningar göras. Till reservfonden skall alltid läggas vad som på grund av aktieteckning kan ha erhållits för aktierna utöver det nominella beloppet och vidare belopp som kan ha erlagts för aktie som förklarats förverkad. Reservfonden får — utom vid kapitalnedsättning i visst fall — minskas bara för att täcka förlust, som föreligger enligt fastställd balansräkning och inte kan ersättas av andra medel som avsatts till framtida förfogande.

Även efter det att reservfonden har uppnått den storlek som föreskrivs i 71 § är bolaget enligt 72 § 1 mom. under vissa förutsättningar skyldigt att reservera en del av årsvinsten i denna fond eller i en särskild skuldregleringsfond. Om bolagets skulder enligt balansräkningen överstiger summan av aktiekapitalet, reservfonden och skuldregleringsfonden skall sålunda minst 10 % av årsvinsten avsättas till någon av dessa fonder. Så länge nämnda förhållande mellan skulderna och bolagets eget bundna kapital består är

bolagets rätt att dela ut vinstmedel inskränkt också genom en annan regel. Av vad som återstår av vinsten sedan 10 % fonderats får bolaget nämligen dela ut högst vad som motsvarar 5 % av bolagets behållna förmögenhet enligt balansräkningen. Bolaget har möjlighet att dela ut ytterligare belopp, dock endast under förutsättning att ett lika stort belopp avsätts till reservfonden eller skuldregleringsfonden. Sistnämnda fond får när som helst minskas genom överföring till reservfonden. I övrigt får fonden minskas när summan av aktiekapitalet, reservfonden och skuldregleringsfonden enligt balansräkningen överstiger bolagets skulder, dock högst med en femtedel av överskottet varje år. Har summan av aktiekapitalet och reservfonden under fem år i följd överstigit skulderna får skuldregleringsfonden helt avföras.

I 72 § 2 mom. nämns vissa poster, som inte behöver räknas med bland skulderna vid tillämpningen av 1 mom. Detta gäller för det första vissa skulder för vilka bolaget har lämnat säkerhet i form av inteckning i fastighet eller fartyg. I fråga om fastighetsin-teckning gäller därvid, att den skall ligga inom 60 % av taxeringsvärdet för jordbruksfastighet eller fastighet i stad, köping eller municipalsamhälle, på vilken det finns byggnad som huvudsakligen innehåller lägenheter för uthyrning till bostads-, butiks- eller kontorsändamål, eller annan egendom, som enligt bestämmelse av Kungl. Maj:t får anses erbjuda motsvarande säkerhet. Fartygsin-teckning skall ligga inom 30 % av det försäkringsvärde som åsatts fartyget vid civilförsäkring mot totalförlust. Med säkerhet som bolaget självt har lämnat likställs säkerhet som har lämnats av ett eller flera dotterbolag, vars aktier till mer än 95 % ägs av moderbolaget. Vidare föreskrivs att förskott på beställning skall räknas som skuld till den del det överstiger det bokförda värdet av vad som har tillverkats med förskottet.

Enligt 72 § 3 mom. har Kungl. Maj:t rätt att bevilja visst bolag dispens helt eller delvis från bestämmelserna i 1 mom., om med hänsyn till arten av bolagets verksamhet och övriga omständigheter synnerliga skäl föranleder det.

Redovisning av pensions-skuld. Om en arbetsgivare utfäster pension åt sina anställda, uppstår en skuld för arbetsgivaren. Denne anses dock inte skyldig att redovisa utfästelsen bland skulderna i sin bokföring. Arbetsgivaren kan trygga pensionsborgenärernas rätt genom att teckna pensionsförsäkring eller överföra medel till en pensionsstiftelse. Hittills har denna överföring ofta skett endast genom att arbetsgivaren utställt en revers till stiftelsen. Denna kan sålunda som tillgång inneha fordran mot stiftaren. Det har alltså inte krävts att arbetsgivaren överlämnar kontanta medel eller andra reala förmögenhetsvärden till stiftelsen. Stiftelse vars förmögenhet består av en fordran mot arbetsgivaren brukar benämnas reversstiftelse. Stiftelse som har tillgångar av annat slag kallas realstiftelse.

Genom lagstiftningen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. avskaffas reversstiftelserna. I stället införs regler om särskild redovisning av pensions-

skuld i balansräkningen. Vissa arbetsgivare, däribland aktiebolag, får rätt att trygga utfästelse om pension till arbetstagare eller arbetstagares efterlevande genom att redovisa pensionsskulden som särskild skuldpost i balansräkningen under rubriken Avsatt till pensioner. Även andra arbetsgivare får göra sådan redovisning i fråga om åtagande enligt s. k. allmän pensionsplan. Posten Avsatt till pensioner får inte minskas under måttet för arbetsgivarens pensionsreserv, dvs. i princip vad som motsvarar upplupen del av de pensioner arbetsgivaren har utfäst, om inte reserven har täckning i pensionsstiftelses förmögenhet. Enligt den nya lagen får pensionsstiftelse i princip inte ta emot fordran mot arbetsgivaren. Stiftelsen har dock rätt att låna ut medel till arbetsgivaren mot betryggande säkerhet eller i övrigt med tillsynsmyndighetens medgivande.

De reversstiftelser som är knutna till arbetsgivare, vilka får rätt att redovisa pensionsskuld under rubriken Avsatt till pensioner, skall upplösas vid lagens ikraftträdande. Stiftelsernas tillgångar återförs till arbetsgivaren och redovisas i dennes bokföring under nämnda rubrik. Efter lagens ikraftträdande kan alltså i aktiebolags balansräkning inte förekomma annan skuld till pensionsstiftelse än sådan som grundas på återlån från realstiftelse.

Belopp som redovisas i balansräkningen under rubriken Avsatt till pensioner skall i princip inräknas bland skulderna vid tillämpningen av 72 § aktiebolagslagen. Beloppet kan emellertid överstiga arbetsgivarens pensionsreserv eller den del därav, som inte har täckning i pensionsstiftelse, och det står då arbetsgivaren fritt att avföra överskjutande belopp. Med hänsyn härtill har 72 § 2 mom. aktiebolagslagen genom lag den 9 juni 1967 (nr 537) ändrats så, att belopp som har upptagits under rubriken Avsatt till pensioner inte skall räknas som skuld i den mån det överstiger det enligt lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. spärrade beloppet (prop. 1967: 83, L:U 38, rskr 292).

Kollektivavtal rörande tryggande av pensionsutfästelse m. m. Mellan Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska industritjänstemannaförbundet och Sveriges arbetsledareförbund har den 30 juni 1960 träffats en central uppgörelse angående de privatanställda tjänstemännens pensionsförmåner, den s. k. ITP-planen (industriens tilläggspension för tjänstemän). Den har reviderats år 1966, då även Handelstjänstemannaförbundet inträdde som part på arbetstagersidan. ITP-planen reglerar rätten till pension och pensionsförmånernas storlek. Enligt planen skall pensionsförmånerna tryggas antingen genom pensionsförsäkring eller på annat betryggande sätt. Avtalsparterna har enats om att godta följande ordning som betryggande. Pensioneringen administreras av arbetsgivaren med hjälp av en av avtalsparterna stiftad ideell förening, benämnd Pensionsregistreringsinstitutet (PRI). Arbetsgivaren tecknar kreditförsäkring i ett särskilt kreditförsäkringsbolag, Försäkringsbolaget Pensionsgaranti, ömsesidigt (FPG), och avsätter mot pensionsskulden svarande medel i form av en revers på skuldbeloppet till en för ändamålet inrättad pensionsstiftelse, s. k. PRI-stiftelse.

ITP-planen har formen av en rekommendation från Svenska arbetsgivareföreningen till de anslutna medlemsförbunden. Den har antagits av samtliga dessa förbund genom avtal med industritjänstemannaförbundet, arbetsledareförbundet och handelstjänstemannaförbundet som motparter. Liknande pensionsuppställningar (allmänna pensionsplaner) har träffats mellan andra organisationer.

Enligt gjorda beräkningar (SOU 1965:41 s. 80) uppgick den sammanlagda förmögenheten i pensionsstiftelser vid utgången av år 1964 till omkring 7,5 miljarder kr. Härav avsåg ungefär 80 % eller 6 miljarder kr. fordringar på arbetsgivaren och återstoden realltillgångar. PRI-skulden utgjorde vid samma tidpunkt ungefär 1,4 miljarder kr. och beräknades under de närmaste tio åren komma att öka med ungefär 400 milj. kr. årligen. Övriga pensionsskulder, uppskattningsvis omkring 6 miljarder kr., avsåg dels arbetarpensioner och dels tjänstemannapensioner. Beträffande sistnämnda slag av pensioner beräknades skulden komma att öka något de närmaste åren för att därefter minska, till en början långsamt men sedan allt hastigare, och i det närmaste helt försvinna i början av 2000-talet. Arbetarpensionernas betydelse i detta sammanhang är tämligen begränsad.

I fråga om FPG och dess verksamhet kan ytterligare nämnas följande.

Bolaget åtar sig i förhållande till försäkringstagaren en garanti att dennes av försäkringen täckta pensionsutfästelser infrias. Skulle försäkringstagaren råka i sådant obestånd att han inte själv kan svara för de utfästa pensionerna träder FPG in, normalt genom att bolaget köper en pensionsförsäkring, som motsvarar vad som intjänats av den utfästa pensionen. FPG kan alltså sägas gå i borgen för försäkringstagarens pensionsskuld. Försäkringen betecknas emellertid både av FPG självt och av försäkringsinspektionen som kreditförsäkring. FPG är den enda försäkringsinrättning som meddelar kreditförsäkring av detta slag i vårt land.

Försäkring får tecknas i FPG för pensionsutfästelse enligt ITP-planen eller liknande allmän pensionsplan. Försäkringstiden är fem år, och försäkringspremien utgör viss procent av den totala försäkrade pensionsskulden. Någon premiedifferentiering förekommer inte. FPG är ett ömsesidigt försäkringsbolag, och den som tecknar försäkring där åtar sig att bidra till täckande av försäkringsbolagets eventuella förluster med belopp motsvarande högst 3 % av sin egen försäkrade pensionsskuld. Innan ett företag får teckna försäkring hos FPG underkastas det en mycket ingående solvensgranskning. Till grund för denna granskning, som utförs i första hand av en särskild solvensdelegation inom FPG, läggs uppgifter från företaget självt och från andra, framför allt banker. Granskningen kan resultera i att ansökningen bifalls eller avslås eller att den bifalls på vissa villkor, t. ex. att företaget ställer säkerhet av visst slag. När det gäller fåmansbolag krävs regelmässigt borgen av ägarna eller annan säkerhet. I fråga om dotterbolag krävs borgen från moderbolaget.

Sedan ett företag tecknat försäkring hos FPG följer försäkringsbolaget noga företagens fortsatta utveckling. Balansräkning och förvaltningsberät-

telse skall insändas varje år, och FPG har också rätt att när som helst begära kompletterande uppgifter om företagets ställning. FPG har rätt att säga upp en försäkring i förtid, om försäkringstagaren inte längre kan anses god för sina pensionsutfästelser. Detta har skett några gånger. Vid andra tillfällen har åtgärden kunnat undvikas genom att företaget ställt erforderlig säkerhet.

Under FPG:s sex första verksamhetsår har antalet försäkringsfall varit mycket obetydligt. FPG:s utbetalningar under denna tid har sammanlagt uppgått till omkring 100 000 kr.

FPG:s totala garantiåtaganden uppgick vid årsskiftet 1966/67 till ungefär 2 335 milj. kr. Hittills har summan stigit med 400 à 500 milj. kr. årligen. Bolaget räknar med fortsatt ökning under en följd av år, men efter 20 à 25 år torde ett jämviktsläge ha uppnåtts på en nivå av 7 à 8 miljarder kr. Antalet försäkrade företag utgör omkring 1 900 med sammanlagt ungefär 190 000 pensionsberättigade tjänstemän. Detta innebär att omkring 65 % av samtliga pensionsåtaganden enligt ITP-planen tryggas genom FPG-försäkring.

När den nya lagstiftningen om tryggnad av pensionsutfästelse m. m. träder i kraft, upplöses de reversstiftelser som har inrättats enligt PRI-systemet och deras tillgångar överförs till arbetsgivaren för redovisning under rubriken Avsatt till pensioner. För att en pensionsskuld, som redovisas på detta sätt, skall anses tryggad i enlighet med de allmänna pensionsplanernas föreskrifter torde det komma att krävas att skulden är kreditförsäkrad hos FPG.

Framställningen från Sveriges industriförbund

Sveriges industriförbund anmärker helt allmänt att bestämmelserna i 72 § aktiebolagslagen kan motverka konsolideringssträvanden, eftersom fondering måste ske med beskattade medel, och att reglerna drabbar ojämnt, eftersom hänsyn inte tas till fria fonder och dolda reserver.

Förbundet — som utgår från ett system med reversstiftelser — vänder sig bl. a. mot att åtaganden mot pensionsstiftelser skall räknas med bland skulderna vid tillämpningen av bestämmelserna om skuldregleringsfond. Detta drabbar vanligen de mest välkonsoliderade företagen och inte sådana företag som lagstiftaren har åsyftat. Bolagens skulder till PRI-stiftelser stiger i en takt som på intet sätt uppvägs av den avtappning av medel från äldre pensionsstiftelser som samtidigt äger rum. Inom överskådlig framtid väntas PRI-stiftelserna öka med minst 10 % om året vid oförändrad personalstyrka. Vid en måttlig expansion av rörelsens omfattning finns det inte anledning att vänta motsvarande ökning av balansomslutningen. Pensionsstiftelsernas betydelse vid tillämpningen av 72 § aktiebolagslagen kommer

därför att öka ytterligare. Eftersom de pensionsåtaganden enligt ITP-planen som motsvaras av skulder till PRI-stiftelser är kreditförsäkrade till skydd vid obestånd, anser förbundet det omotiverat att dessa skulder skall behöva räknas med bland skulderna vid tillämpningen av bestämmelserna om skuldregleringsfond.

Promemorian

I promemorian erinras inledningsvis om att ändamålet med bestämmelserna om fondavsättning och utdelningsbegränsning i 72 § aktiebolagslagen är, att aktiebolagen genom konsolidering skall vinna större motståndskraft mot förluster och bättre möjligheter till utveckling samt att det inte torde råda delade meningar om vikten av att sådan konsolidering sker. Lagens bestämmelser har emellertid länge varit föremål för kritik. Bl. a. har påpekats att de drabbar ojämnt och att de på ett olämpligt sätt begränsar bolagens rörelsefrihet vid valet av metod för konsolidering.

Om ett bolags verksamhet under ett år har gett överskott, kan detta överskott användas till avskrivningar på bolagets tillgångar utöver vad som krävs med hänsyn till tillgångarnas faktiska värdeminskning. Härigenom skapas s. k. dolda reserver, som kan utnyttjas för att motverka eventuella förluster under kommande år. Metoden med dolda reserver har från bolagets synpunkt den fördelen att avskrivningarna bokförs som kostnader och inom vissa gränser godtas som avdragsgilla vid taxering till inkomstskatt. Metoden innebär emellertid att skuldernas andel av balansomslutningen ökar. Detta kan få till följd att särskild fonderingsskyldighet enligt 72 § inträder, i den mån bolaget redovisar vinst. För att göra det möjligt att till aktieägarna utdela ett visst med hänsyn till verksamhetens resultat avpassat belopp måste bolaget då redovisa en bokföringsmässig vinst som överstiger detta belopp. Lagens konstruktion kan därför leda till att ett bolag underlåter att lägga upp dolda reserver av sådan storlek som i och för sig skulle vara möjlig och ekonomiskt önskvärd. En sådan effekt strider enligt promemorian mot syftet att åstadkomma tillfredsställande konsolidering av bolaget.

Metoden att lägga upp dolda reserver synes vara vanlig i bolag där aktierna ägs av en enda person eller ett fåtal varandra närstående personer. I ett sådant bolag är i allmänhet alla eller de huvudsakliga aktieägarna verksamma i bolagets rörelse. De kan tillgodogöra sig överskott på verksamheten i form av ersättning för utfört arbete, vilken bokförs som omkostnad för bolaget, och de har därför inte intresse av att någon utdelningsbar vinst uppkommer. För bolag där aktierna är spridda på många händer och föremål för omsättning är förhållandena annorlunda. Ett sådant bolag

måste i regel av hänsyn till aktieägarnas intresse att få viss avkastning på sitt kapital se till att åtminstone en del av överskottet redovisas som utdelningsbar vinst. Det torde också bedömas som eftersträvansvärt att den redovisade vinsten inte företer alltför stora variationer i olika riktningar från det ena året till det andra. Ett sådant resultat kan uppnås genom att de dolda reserveringarna växlar alltefter det verkliga överskottets storlek.

Det anförda visar enligt promemorian att frågan, om ett aktiebolag över huvud skall redovisa någon vinst i balansräkningen och hur stort belopp som i så fall skall redovisas, ofta beror på helt andra faktorer än det faktiska resultatet av verksamheten. Vissa bolag redovisar kanske aldrig någon vinst, trots att de bedriver en mycket framgångsrik verksamhet. Fonderingspliktens anknytning till den i balansräkningen redovisade vinsten leder alltså till betydande ojämnheter i tillämpningen.

Det förhållandet att frågan, om fonderingsskyldighet i och för sig föreligger, skall bedömas på grundval av bokföringen ger enligt promemorian anledning till motsvarande kritik. Ett bolags tillgångar kan på grund av att dolda reserver förekommer vara upptagna till ett värde som väsentligt understiger det verkliga. Å andra sidan medger värderingsreglerna i aktiebolagslagen, att tillgångarna i vissa fall bokförs till högre belopp än det verkliga värdet. Om två bolag i sina balansräkningar redovisar lika stora summor på tillgångssidan, kan det alltså mycket väl förhålla sig så, att det ena bolagets tillgångar i själva verket har ett värde som avsevärt överstiger värdet hos det andra bolagets tillgångar. Fonderingsreglerna måste emellertid trots detta tillämpas på samma sätt för de båda bolagen.

Fonderingsreglerna tar inte heller hänsyn till att skilda slag av tillgångar och skulder har olika betydelse från konsolideringssynpunkt. Vidare lämnar lagens regler inte något utrymme för beaktande av sådana svårsmätbara tillgångar som den i företaget representerade tekniska och affärsmässiga skickligheten, vilka dock i hög grad kan påverka bedömningen av företagets livsduglighet på längre eller kortare sikt. Eftersom hänsyn skall tas endast till aktiekapitalet, reservfonden och skuldregleringsfonden blir det inte heller möjligt för ett bolag att räkna sig till godo avsättningar som gjorts till andra fonder.

Det anförda ger enligt promemorian vid handen, att vissa invändningar kan riktas mot utformningen av bestämmelserna om fondering och utdelningsbe-gränsning i 72 § aktiebolagslagen. Det framhålls emellertid samtidigt, att invändningarna i detta sammanhang bara skall ses som bakgrund för en bedömning av frågan, hur pensionsskuld bör behandlas med avseende på fonderingsskyldigheten.

I promemorian påpekas därefter att det övervägande antalet arbetsgivare är bundna av överenskommelser, som ålägger dem att avsätta belopp motsvarande upplupen del av gjorda pensionsutfästelser till PRI-stiftelser, och att företagens skulder till sådana stiftelser under överskådlig tid framåt

kan beräknas komma att växa i snabbare takt än företagens balansomslutning. Detta innebär att pensionsskulderna får allt större betydelse vid tillämpningen av reglerna i 72 § aktiebolagslagen och att allt flera bolag som följd härav kommer att bli underkastade dessa regler.

Industriförbundets förslag att skulder till PRI-stiftelser inte skall beaktas vid tillämpningen av nyssnämnda regler utgår från det hittills begagnade systemet med reversstiftelser. Den nya lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. innebär emellertid, att dessa stiftelser avskaffas och ersätts med ett system med särskild redovisning av pensionsskuld i en spärrad skuldpost under rubriken Avsatt till pensioner. I framtiden skall aktiebolag inte få ha annan skuld till pensionsstiftelse än sådan som grundas på återlån från denna. Sådan skuld skiljer sig principiellt inte från andra låneskulder, och någon anledning att behandla den på annat sätt än övriga skulder finns inte. Den av industriförbundet föreslagna lättningen i aktiebolagslagens fonderingsregler bör därför enligt promemorian avse belopp som redovisas under rubriken Avsatt till pensioner.

För att ett företag med nuvarande lagstiftning skall ha rätt att trygga sina pensionsutfästelser genom avsättning till reversstiftelse i stället för pensionsförsäkring krävs enligt överenskommelserna på arbetsmarknaden, att företaget har tecknat kreditförsäkring för sina åtaganden. Samma villkor torde i fortsättningen komma att uppställas för att företaget skall få använda systemet med särskild skuldföring under rubriken Avsatt till pensioner. Kreditförsäkringen innebär att de pensionsberättigade är tillförsäkrade att få ut sina pensionsförmåner, även om företagets egna medel inte skulle förslå därtill. Från de pensionsberättigades synpunkt föreligger alltså enligt promemorian i och för sig inte något behov av regler om konsolidering av företaget. Försäkringsbolagets garanti kan emellertid inte tas i anspråk annat än då företaget självt inte kan betala pensionskulden. Garantin kommer därför inte företagets övriga borgenärer till godo, utan dessa har att hålla sig till företagets egna tillgångar och där konkurrera också med pensionsfordringarna.

Även om alltså kreditförsäkringen inte direkt skyddar andra borgenärer än dem som omfattas av garantin, dvs. de pensionsberättigade, innebär den dock indirekt ett visst skydd också för dem. Detta sammanhänger med den särskilda solvensgranskning som sker hos försäkringsbolaget. FPG träffar inte försäkringsavtal med ett företag utan att ha noggrant undersökt företagets solvens. Även efter det att försäkring meddelats följer FPG noga företagets ekonomiska utveckling. FPG tillämpar samma premietariff för alla försäkringstagare och differentierar alltså inte premierna efter den större eller mindre risk som kan föreligga för att försäkringsfall skall inträffa. Detta ger bolaget anledning att ställa särskilt stränga krav vid sin granskning. Eftersom det stora flertalet pensionsfordringar inte är förenade med någon särskild förmånsrätt måste granskningen ta hänsyn till företagets totala

belastning. Företaget skall inte bara kunna svara för sina pensionsåtaganden, utan det måste också ha täckning för sina övriga skulder.

Den omständigheten att ett aktiebolag tillåtits att teckna kreditförsäkring i FPG kan enligt promemorian med hänsyn till det anförda betraktas som en viss garanti för att bolaget är tillräckligt solvent för att man inte skall behöva ålägga det att stärka sin ställning genom avsättningar till skuldregleringsfond. En viss osäkerhetsfaktor när det gäller att bedöma garantins värde ligger emellertid däri, att FPG:s beslut att medge försäkring kan ha grundats på att försäkringstagaren ställt särskild säkerhet. En sådan säkerhet stärker inte i och för sig företagets ställning i andra hänseenden och kommer inte övriga borgenärer till godo. Emellertid torde flertalet företag där kompletterande säkerhet krävs vara fåmansbolag, och sådana bolag redovisar i allmänhet resultatet av sin verksamhet på sådant sätt att det inte uppstår någon utdelningsbar vinst.

F. n. är FPG den enda försäkringsinrättning som meddelar kreditförsäkring för pensionsutfästelser. Det finns emellertid inte något direkt hinder mot att andra försäkringsbolag får koncession för sådan verksamhet. Även ett sådant bolag skulle enligt promemorian utan tvivel komma att granska försäkringstagarnas ekonomiska ställning mycket noga. Möjligen skulle det kunna tänkas att ett bolag som tillämpade en differentierad premiesättning skulle kunna tillåta företag av mera osäker solvens att teckna försäkring. Utrymmet för sådana variationer torde dock vara begränsat, eftersom det blir meningslöst för ett företag att teckna kreditförsäkring, när premierna stiger över en viss nivå.

Med hänsyn till det anförda föreslås i promemorian att bestämmelserna i 72 § aktiebolagslagen ändras så, att vid tillämpningen av dessa bestämmelser hänsyn inte behöver tas till pensionsskulder som täcks av kreditförsäkring. Lagändringen anses böra träda i kraft samtidigt med den nya lagstiftningen om tryggnad av pensionsutfästelse m. m., dvs. den 1 mars 1968.

Remissyttrandena

Förslaget tillstyrks av samtliga remissinstanser utom *bankinspektionen*, som avstyrker det, och *LO*, som inte uttalar någon bestämd uppfattning.

I många remissyttranden betecknas det som angeläget att förslaget genomförs. Samtidigt understryks på flera håll vikten av att en allmän översyn av reglerna om reservfond och skuldregleringsfond kommer till stånd så snart som möjligt. Sådana uttalanden görs av *delegationen*, *Sveriges advokatsamfund*, *Sveriges hantverks- och industriorganisation* och flera *handelskamrar*. *Delegationen* kritiserar de nuvarande bestämmelserna och framhåller vidare, att den minskande självfinansieringsgraden hos svenska företag sannolikt kommer att medföra att ett ökat antal aktiebolag inom en

nära framtid får större kännning av reglernas negativa verkningar än hittills. Eftersom en genomgripande översyn av bestämmelserna med hänsyn till det pågående samnordiska utredningsarbetet inte kan göras snabbt, måste en provisorisk lösning tillgripas nu för att undvika att de ogynnsamma verkningarna blir ännu mer besvärande. Promemorians förslag innebär visserligen inte någon från principiell synpunkt tillfredsställande lösning, men det mildrar på ett praktiskt sett dessa verkningar. *Norrbottnens och Västerbottnens läns handelskammare* anser inte att resultatet av utredningsarbetet bör avvaktas innan en allmän översyn av de aktuella bestämmelserna i aktiebolagslagen sker. Handelskammaren finner det otillfredsställande att denna fråga skjuts på framtiden.

Rörande den praktiska betydelsen av den föreslagna lagändringen anför *delegationen*.

De företag som tillämpar den s. k. ITP-planen kommer sannolikt att under de närmaste åren verkställa avsättningar till s. k. PRI-stiftelser med sammanlagt 500 à 550 milj. kr. De avsättningar i sådant syfte som hittills gjorts har i förhållandevis stor omfattning hos flertalet företag kunnat kompenseras genom utnyttjande av befintliga överskott i äldre pensionsstiftelser. Sedan dessa överskott emellertid smultit ihop har man anledning att räkna med att företagens skulder genom framtida avsättningar till PRI-stiftelserna formellt kommer att öka. Samtidigt bör understrykas att det övervägande antalet av dessa företag tillhör de mest expansiva och bäst konsoliderade företagen inom svenskt näringsliv, varför det knappast är troligt att en avsättning till skuldregleringsfond för ifrågavarande pensionsstiftelseavsättningar påverkar företagen från konsolideringssynpunkt. Andra konsolideringsåtgärder har beträffande nu angivna företag avgjort större betydelse för borgenärernas möjligheter att erhålla betalning. En avsättning till skuldregleringsfond för den ökade pensionsskulden skulle i många fall snarast minska dessa företags möjligheter att genom avskrivningar, rationaliseringsåtgärder och framsynta investeringar konsolidera sig. Det bör också i detta sammanhang understrykas att de företag som här angivits är föremål för en omsorgsfull bedömning från kreditsynpunkt genom FPG.

Delegationen påpekar också, i likhet med *TCO* och *SACO*, att de pensionsberättigades förmåner är tryggade på tillfredsställande sätt genom försäkringen hos FPG. *Kommerskollegium* anför att förslaget, särskilt med hänsyn till den solvensprövning som förutsätts skola ske innan kreditförsäkring lämnas, innebär att bolagen får ökade möjligheter att välja lämpliga konsolideringsmetoder samtidigt som betryggande säkerhet finns för att deras pensionsförpliktelser fullgörs. *Aktiebolagsutredningen* säger sig oavsett tyngden av den kritik som i promemorian riktas mot reglerna om skuldregleringsfond finna förslaget väl motiverat. Eftersom de andra nordiska länderna inte har eller planerar att införa regler om skuldregleringsfond kan förslaget inte vålla komplikationer i arbetet på att förenhetliga de nordiska aktiebolagslagarna.

Skånes handelskammare hälsar förslaget med tillfredsställelse men på-

pekar samtidigt att man inte helt får bortse från den försvagning av borgenärernas ställning som ett undantagande i större eller mindre omfattning av pensionsskulder från fonderingsplikten innebär. En sådan försvagning bör dock tillfälligt kunna accepteras till dess möjlighet finns att i samband med behandlingen av aktiebolagsutredningens betänkande ta upp hela problemet om fonderingsplikten till bedömning.

Ett par handelskamrar ifrågasätter om ändringsförslaget går tillräckligt långt. *Skånes handelskammare* beklagar sålunda att det inte närmare har övervägts att låta undantaget från fonderingsplikten omfatta även icke kreditförsäkrade skulder. De bolag som utan att skyldighet härtill föreligger redovisar gjorda pensionsutfästelser såsom skuld i sin bokföring måste med avseende på dessa utfästelser anses bättre konsoliderade än de bolag som bara anmärker utfästelserna inom linjen. Även om dessa pensionsskulder inte kan antas få samma betydelse i framtiden som nu, kommer de dock under lång tid framöver att representera betydande belopp. Den nya lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. ger aktiebolag rätt att göra avsättning till konto även för icke kreditförsäkrad pensionsutfästelse. Handelskammaren anser det angeläget att vid en framtida samlad bedömning av de med fonderingsplikten sammanhängande spörsmålen de nya reglerna utformas så att en redovisning av icke kreditförsäkrade pensionsutfästelser som skuld inte föranleder längre gående konsolideringsplikt än om utfästelserna bara anmärks inom linjen. Frågan om behandlingen av skuld på grund av återlån från realstiftelse tas upp av *handelskammaren i Gävle*. Sådan skuld måste givetvis i och för sig jämföras med bolagets övriga skulder. Handelskammaren påpekar emellertid — dock utan att framställa något förslag — att en skuld till realstiftelse i vissa fall kan överstiga stiftelsens pensionsreserv. Detta kan bero på att företaget behöver behålla medel i stiftelsen t. ex. för pensionering av personal i samband med strukturrationalisering.

Svenska företagares riksförbund vill i sammanhanget förorda sådan ändring av skattereglerna att avsättning till reservfond och skuldregleringsfond kan göras av obeskattade vinstmedel. De nuvarande reglerna inverkar enligt förbundets uppfattning negativt på företagens konsolidering.

Bankinspektionen påpekar i sitt avstyrkande yttrande, att FPG enligt sin bolagsordning har regressrätt mot arbetsgivaren för belopp som utbetalas på grund av försäkringen. Genom försäkring i FPG befrias arbetsgivaren alltså inte från sitt ansvar för pensionsskulden. Skulden är därför inte utan betydelse för dennes övriga borgenärer, och det föreligger inte någon godtagbar anledning att vid tillämpning av konsolideringsreglerna i 72 § aktiebolagslagen behandla denna skuldpost annorlunda än andra skulder. Inspektionen kan inte dela den i promemorian framförda uppfattningen att den särskilda solvensgranskningen hos FPG skulle innebära en viss garanti för att bolaget är så solvent att man inte skall behöva

ålägga det att stärka sin ställning genom avsättningar till skuldregleringsfond. Det förhållandet att en arbetsgivares ekonomiska ställning befunnits inte utgöra hinder för ett sådant försäkringsåtagande som avses här är inte tillräckligt skäl för att vid tillämpningen av reglerna om avsättning till skuldregleringsfond helt bortse från arbetsgivarens pensionsskuld.

LO erinrar om att det i propositionen med förslag till lag om tryggande av pensionsutfästelse m. m. anfördes att frågor om ändringar i aktiebolagslagen som inte stod i omedelbart samband med den föreslagna lagstiftningen om pensionslöften inte borde behandlas i det sammanhanget. LO säger sig dela denna uppfattning.

Departementschefen

Bestämmelserna i 72 § aktiebolagslagen innebär att viss del av aktiebolags vinst skall avsättas till reservfond eller skuldregleringsfond och att rätten till vinstutdelning är begränsad, när bolagets skulder överstiger summan av aktiekapitalet och de bägge fonderna. Syftet med dessa regler är att åstadkomma konsolidering av företagen. Att så sker ligger inte bara i aktieägares och borgenärens intresse utan är också av vikt från allmän synpunkt. Utformningen av bestämmelserna har emellertid kritiserats från näringslivets sida alltsedan reglerna kom till. Det har därvid gjorts gällande att bestämmelserna kan motverka sitt syfte genom att försvåra konsolidering i andra och lämpligare former än dem lagen anvisar och att reglerna drabbar företagen mycket ojämnt. Denna kritik kommer också till uttryck i den nu aktuella framställningen från industriförbundet.

Innan resultatet av pågående utredningsarbete på aktiebolagsrättens område föreligger är jag, som jag nämnde inledningsvis, inte beredd att överväga några mera betydande ändringar i aktiebolagslagen. Den i industriförbundets framställning berörda frågan om behandlingen av pensionsskuld vid tillämpning av reglerna i 72 § aktiebolagslagen har emellertid fått särskild aktualitet genom den av årets riksdag antagna nya lagstiftningen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. Det synes därför lämpligt att denna begränsade fråga nu tas upp till behandling, så att en lagändring kan träda i kraft samtidigt med nyssnämnda lagstiftning, dvs. den 1 mars 1968.

Enligt den nya pensionsutfästelselagen skall vissa arbetsgivare, däribland aktiebolag, kunna trygga utfästelse om pension till arbetstagare eller arbetstagares efterlevande genom att redovisa pensionsskulden i en särskild spärrad skuldpost i balansräkningen, benämnd Avsatt till pensioner. Denna ordning skall ersätta det hittills tillämpade systemet med s. k. reversstiftelser, vilket innebär att arbetsgivaren kan trygga pensionsskuld genom att överlämna revers på skuldbeloppet till en särskilt inrättad stiftelse. Systemet med redovisning av pensionsskuld under rubriken Avsatt till pensioner innebär, liksom nuvarande ordning med reversstiftelse, att

pensionsskulden tas upp bland skulderna i arbetsgivarens balansräkning. Härav följer att den skall beaktas vid tillämpningen av fonderingsreglerna i 72 § aktiebolagslagen. I den departementspromemoria som upprättats med anledning av industriförbundets framställning föreslås, att vid tillämpningen av dessa bestämmelser hänsyn inte skall tas till pensionsskuld under rubriken Avsatt till pensioner i den mån pensionsskulden täcks av kreditförsäkring. Förslaget har mottagits mycket positivt vid remissbehandlingen. Bara en remissinstans, bankinspektionen, har avstyrkt det.

De överenskommelser, s. k. allmänna pensionsplaner, som under senare år träffats på den privata arbetsmarknaden medger, att pensionsutfästelse tryggas genom att arbetsgivaren utfärdar revers på skuldbeloppet till pensionsstiftelse. Som ytterligare förutsättning gäller dock att utfästelsen skall vara kreditförsäkrad i ett särskilt försäkringsbolag, FPG. Samma krav på kreditförsäkring kan förutsättas komma att gälla för arbetsgivare som framdeles tillämpar systemet med särskild redovisning av pensionsskulden under rubriken Avsatt till pensioner. De allmänna pensionsplanerna medför, att bl. a. aktiebolagens pensionsskulder, som redan uppgår till betydande belopp, kommer att stiga snabbt under en följd av år. En reform i enlighet med promemorieförslaget skulle därför få stor praktisk betydelse för bolagen och avsevärt öka deras frihet vid valet av metod för konsolidering.

FPG-försäkringen innebär, att försäkringsbolaget garanterar att arbetsgivarens pensionsutfästelser kommer att infrias. Från de pensionsberättigades synpunkt finns därför inte något behov av regler som ålägger arbetsgivaren att stärka sin ställning genom fondavsättningar. De i ärendet hörda tjänstemannaorganisationerna har också godtagit förslaget.

Genom försäkringen befrias emellertid arbetsgivaren inte från det primära betalningsansvaret för sina pensionsutfästelser. Dessa utgör således en verklig belastning på hans förmögenhet. Som skäl för förslaget att pensionsskulden likväl inte skall behöva beaktas vid tillämpningen av reglerna om fonderingsskyldighet och utdelningsbegränsning har i promemorian åberopats den solvensgranskning som sker hos FPG. Innan FPG tillåter ett företag att teckna försäkring görs nämligen en noggrann undersökning av företagets solvens. Även därefter följer FPG noga företagets ekonomiska utveckling. Försäkringsavtalet kan när som helst sägas upp, om försäkringstagaren inte längre anses god för sina utfästelser. Det sagda innebär enligt promemorian en viss garanti för att ett företag som har tillåtits att teckna försäkring hos FPG är så solvent att man inte skall behöva ålägga det att stärka sin ställning genom särskilda fondavsättningar. Denna bedömning godtas inte av bankinspektionen. Den omständigheten att ett företags ekonomiska ställning ansetts tillåta ett försäkringsåtagande av åsyftat slag är enligt inspektionens mening inte tillräckligt skäl för att helt bortse från pensionsskulden vid tillämpningen av reglerna i 72 § aktiebolagslagen.

Enligt min mening måste emellertid FPG:s granskning anses innebära ett betydande mått av säkerhet för att de bolag som tillåts teckna kreditförsäkring är väl konsoliderade. Vad inspektionen anfört bör därför inte hindra att den önskade ändringen genomförs i avvaktan på en allmän översyn av hithörande bestämmelser i aktiebolagslagen. Jag förordar sålunda att promemorieförslaget läggs till grund för lagstiftning. Däremot är jag inte beredd att nu tillstyrka att reformen i enlighet med vad som har antytts i ett par remissyttranden vidgas till att avse också vissa icke kreditförsäkrade pensionsskulder och skulder på grund av återlån från s. k. realstiftelse.

När det gäller ändringsförslagets närmare utformning är att märka att FPG f. n. är det enda bolag som meddelar kreditförsäkring för pensionsutfästelser. Undantagsregeln bör emellertid i enlighet med promemorieförslaget utformas så att den blir tillämplig även om sådan kreditförsäkring i framtiden meddelas av annan svensk försäkringsanstalt eller av utländsk försäkringsanstalt, som har rätt att driva försäkringsrörelse i Sverige. Även i övrigt kan jag ansluta mig till promemorians förslag. Jag vill understryka att det, för att undantagsregeln skall bli tillämplig, krävs att försäkringsbolaget har åtagit sig att vid arbetsgivarens insolvens i förhållande till den pensionsberättigade svara för hela den upplupna delen av den utfästa pensionen.

Som jag tidigare har antytt bör den föreslagna lagändringen träda i kraft den 1 mars 1968. Den synes böra ges formen av en ändring i den lag om ändring i aktiebolagslagen som har antagits av vårriksdagen.

Den av en remissinstans väckta frågan om sådan ändring i gällande skatteregler att aktiebolags fondavsättningar kan ske med obeskattade vinstmedel går utöver ramen för den reform som nu är aktuell. I samråd med chefen för finansdepartementet föreslår jag att den inte tas upp i detta sammanhang.

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till *lag om ändring i lagen den 9 juni 1967 (nr 537) angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag*. Förslaget torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.¹

Hemställen

Jag hemställer att lagrådets utlåtande över lagförslaget inhämtas för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Kungl. Höghet Regenten.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

¹ Bilagan, som är likalydande med det vid propositionen fogade förslaget, har utslutits här.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 6 november 1967.

N ä r v a r a n d e:

f. d. justitierådet LIND,
justitierådet ALEXANDERSON,
regeringsrådet RINGDÉN,
justitierådet WESTERLIND.

Enligt lagrådet den 20 oktober 1967 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet den 13 oktober 1967, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändring i lagen den 9 juni 1967 (nr 537) angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag*.

Förslaget, som finns bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn Anders Knutsson.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

Ingrid Hellström

*Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 10 november 1967.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, KLING, JOHANSSON, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till lag om ändring i lagen den 9 juni 1967 (nr 537) angående ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag.

Föredraganden upplyser, att lagrådet lämnat lagförslaget utan erinran, och hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga förslaget.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten